

23 січня цього року зупинилося серце відомого українського філолога Марії Михайлівни Пешак.

Марія Михайлівна народилася 1928 року в родині українського селянина Михайла Михайловича Пешака в селі Великий Липник у Східній Словаччині. Сім'я була велика (п'ятеро дітей) і бідна, але в маленькій Марійці з дитинства був потяг до освіти. Спочатку вона закінчила «народну» школу в селі Росвигове біля Мукачевого, куди переїхала родина, згодом «горожанку» в самому Мукачевому, а потім і педучилище — на «відмінно». У 1948 році Марія Михайлівна була прийнята на філологічний факультет Ужгородського державного університету, спеціальність «українська мова». 1953 р. вступила до аспірантури Інституту мовознавства АН УРСР, яку закінчила 1956 р. Науковим керівником Марії Михайлівни був О. С. Мельничук, під проводом якого молода дослідниця 1959 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Історія задньоязикових та їх рефлексів в українській мові».

Історія української мови надовго стала центром наукових інтересів Марії Михайлівни. Особливою ділянкою її зацікавленість виявилася дбайливо розшукані, всебічно науково прокоментовані й опубліковані нею 1974 р. пам'ятки староукраїнської писемності — «Грамоти XIV ст.». Цією пам'яткою було введено до наукового обігу документально засвідчений фактичний матеріал неоціненої вартості. 1979 р. побачила світ ще одна праця із зазначеної тематики — «Стиль ділових документів XIV ст.», яка стала основою докторської дисертації М. М. Пешак.

Із часом до кола наукових інтересів Марії Михайлівни дедалі більше входять актуальні проблеми загального мовознавства, лексикології та лексикографії, лінгвістики тексту, когнітивної, комунікативної та комп'ютерної лінгвістики, автоматизації лінгвістичних досліджень. М. М. Пешак розробила методику формалізованого аналізу структури тексту пам'яток писемності та лексичної семантики. Про зміну вектора її наукових уподобань свідчить поява в цей час з її участю та за її науковим редагуванням колективних монографій «Морфемна структура слова», «Лексична семантика в системі “людина — машина”», «Формалізовані основи семантичної класифікації лексикки».

У 70–80-і роки ХХ ст. у світовій лінгвістиці назрівали революційні зміни, спричинені тими колосальними можливостями, що їх надає розвиток комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, і Марія Михайлівна усвідомлювала їхню значущість для розвитку вітчизняного мовознавства. Вона стала ініціатором створення сектору машинного фонду української мови в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні й очолила його 1986 р. Не маючи спеціальної кібернетичної освіти, М. М. Пешак інтуїтивно відчула ті магістральні напрями, за якими розвиватиметься світова комп'ютерна лінгвістика, — бурхливий розвиток лінгвістичних корпусів, комп'ютерної лексикографії, інтелектуальних засобів опрацювання і розуміння машиною природної мови.

Новий етап наукової діяльності Марії Михайлівни пов'язаний зі створенням 1991 р. Українським мовно-інформаційним фондом Національної академії наук України. Без її наукового досвіду, авторитету, відданості новій справі навряд чи вдалося б створити з нуля принципово нову наукову установу в Україні та ще й у такі важкі 90-і роки!

У результаті її подвизницьких зусиль було закладено підвалини української комп'ютерної лексикографії. Фактично було сформовано колектив дослідників нового типу, який зреалізував симбіоз лінгвістики та інформатики. Наслідком такої спільної творчої роботи стало створення першого в Україні комп'ютерного лінгвістичного корпусу, цілого ряду формалізованих моделей мови, втілених в автоматизовані граматичні системи української та російської мов, інструментальні системи комп'ютерного лексикографування — у галузі лексикографії, лексикології, етимології. Марія Михайлівна стала першим науковим реципієнтом, доброзичливим і конструктивним критиком теорії лексикографічних систем.

За час роботи в Українському мовно-інформаційному фонді з-під пера Марії Михайлівни виходять такі різнопланові праці, як «Розвиток давньоруського та староукраїнського наукового тексту», «Вступ до комп'ютерної лінгвістики», «Комунікативний синтаксис», що є свідченням її універсального наукового обдаровання.

На початку 90-их років Український мовно-інформаційний фонд розробив план розвитку лексикографії в новій Україні. Так побачила світ серія академічних словників нового покоління — «Словники України». Сама Марія Михайлівна стала співавтором ряду праць цієї серії, а саме трьох видань «Орфографічного словника української мови», фундаментального двотомного «Орфоепічного словника української мови» та першого українського електронного словника — Інтегрованої лексикографічної системи «Словники України». До цього українська лексикографія не мала словникових праць такого масштабу і складності. Саме з цією працею Україна вступила до клубу держав із розвинутою комп'ютерною лексикографією.

М. М. Пешак стала одним із натхненників ще однієї фундаментальної праці — нового тлумачного «Словника української мови». Саме за її ініціативи було започатковано глибоке дослідження структури одинадцятитомного «Словника української мови», наслідком чого стало розроблення методів, за допомогою яких удалося автоматично сформувати комп'ютерну лексикографічну базу даних, тобто здійснити парсинг цього Словника. Досі світова комп'ютерна лексикографія не знала прикладів парсингу лексикографічних об'єктів такого обсягу і складності. У такий спосіб було створено інструментальну систему для укладання тлумачних словників і започатковано новий — двадцятитомний «Словник української мови», перший том якого вже перебуває у видавництвах.

Марія Михайлівна створила велику наукову школу: її учнями стали близько тридцять кандидатів і докторів наук. Доробок професора М. М. Пешак налічує близько 200 наукових праць. Її наукові досягнення вшановано почесним званням Заслуженого діяча науки і техніки України.

Світла пам'ять про Марію Михайлівну Пешак — видатну дослідницю, чудову людину, яка віддала все своє життя українській мові, назавжди залишиться у вдячній пам'яті всіх, хто знав її та мав щастя працювати разом із нею.